

2. Символисту считали «закон соответствий» Ш. Бодлера Альфой и Омегой символистского мироощущения.

3. В арсенале символистов использовалось такое явление, как синестезия, определяющая горизонтальные соответствия между различными чувствами и вертикальные соответствия, выражающие наличие сакрального в мире, где все – лишь символ более высокой реальности.

4. Таким образом, на рубеже веков идея синтетического творчества стала всеохватывающей. А в символизме осуществилась мечта многих поколений поэтов и художников о синтезе искусств.

Литература:

1. Бодлер Ш. Об искусстве /Пер. с франц. Н. Столяровой и Л.Липман; Предисл. В.Левика; Послесл. В.Мильчиной. – М.: Искусство, 1986. – 422с., 40 л. ил.
2. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство. – М., Искусство, 1976. – 367с.
3. Поэзия французского символизма. Лотреамон. Песни Мальдорора / Под ред. Г. К. Косикова. – М.: Изд-во МГУ, 1993. – 512с.
4. Галеев Б.М. Проблема синестезии в эстетике. // Современный Лаокоон: Эстетические проблемы синестезии. – М.: Изд-во МГУ, 1992. – С. 5-9.
5. Фрид Я. В. Эмиль Верхарн: Творческий путь поэта. – М.: Худож. лит., 1985. – 271с.
6. Энциклопедия символизма: Живопись, графика и скульптура. Литература. Музыка / Ж.Кассу, П. Брюнель, Ф. Клодон и др.; Науч. ред. и авт. Послесл. В.М. Толмачев; Пер. с фр. – М.: Республика, 1998. – 429 с.: ил.
7. Didier S., Garcin E. Le symbolisme. – Ellipses Edition Marketing S.A., 2000. – 96р.
8. Marchal B. Lire le symbolisme. – Dunod, Paris, 1993. – 210р.

Поступила 11.03.2004 г.

МІФОЛОГІЗАЦІЯ НАРОДНОГО ГЕРОЯ В НОВЕЛІ ЮРІЯ ЛИПИ “РУБАН”

Н. Є. Левицька

В статтє исследується характер главного героя новеллы Ю. Липы “Рубан”.

Ключевые слова: новелла, мифологизация, народный герой

У статті досліджено характер головного героя новели Ю. Липи “Рубан”.

Ключові слова: новела, міфологізація, народний герой

The article studies the character of the main personage of the short story «Ruban» by U. Lipa

Key words: a short story, mythologization, a folk hero

Прозовий доробок є найменш дослідженим у різножанровій творчості Юрія Липи – визначного українського поета, прозаїка, публіциста першої половини ХХ століття. Серед творів, уміщених у збірці “Нотатник”, уперше перевиданих в Україні 2000-го року, на особливу вагу заслуговує новела “Рубан”, що в ній із великою силою художньої переконливості втілюються уявлення письменника про народного героя як вирішальну силу в боротьбі за незалежність і в будівництві національної держави.

Мета цієї статті – дослідження характеру головного героя новели “Рубан”, специфіку якого ми прагнули окреслити, ставлячи перед собою такі **завдання**:

- дати визначення принципової позиції письменника в оцінках українського селянства;
- проаналізувати засоби художньої міфологізації, використані Ю.Липою у творенні характеру героїчної особистості;
- розкрити авторську оцінку двох політичних начал – стихійно-бунтарського (Рубан) та елітарного, впорядковуючого, державницького (Сербецький), своєрідність художньої інтерпретації конфлікту між ними в новелі “Рубан”.

Поразка національно-визвольних змагань тяжко переживалася безпосередніми їх учасниками, себто українськими політемігрантами другої хвилі, до яких належав і Юрій Липа. Поет і есеїст Євген Маланюк так характеризує складну психологічну атмосферу, в якій опинилися молоді інтелігенти, котрі зі зброєю в руках боролися за самостійну Україну в лавах військ УНР: “Як сталося, що ми, хоч духовно озброєні великими ідеями, опинилися в таборах для полонених? Як сталося, що ми, хоч ідейно непереможні, виявилися переможеними й безпорадними? Як сталося, що ми втратили Батьківщину, а Батьківщина втратила нас, своїх вірних синів?”

Не було відповіді на ці запитання від наших командирів (які теж ставили собі такі самі запитання), ані від тих політиків, які час від часу навідувалися до наших таборів. Єдиним шляхом знайти відповіді було зробити це самим...” [3, с. 374].

Далі в короткому нарисі-спогаді про Дмитра Донцова з піднесенням і захопленням ідеться про відновлене видання львівського “Літературно-наукового вісника”, що дав відповіді на всі запитання: “І ось раптом 1922 року з’явилося перше число відновленого “Літературно-наукового вісника”, й ім’я головного редактора було Дмитро Донцов. І в цьому найпершому числі вже була запорука відповіді. Це було – як зламана облога, як повернення здатності рухатись після довгого паралічу” [3, с. 374].

Стосунки Ю. Липи й Д. Донцова – тема, що потребує окремого й неупередженого дослідження. Тут зазначимо тільки, що конфлікт із редактором ЛНВ допомагає зрозуміти ідеологічні й естетичні підвалини прозової творчості Ю. Липи. Зокрема, прикметно, що Д. Донцов настійно рекомендував йому зосередитися лише на поезії, відмовившись од спроб знайти себе у прозових жанрах.

Конфлікт між Ю. Липою і Д. Донцовим мав не приватний, а ідеологічний характер. Як відомо, героїчна концепція Донцова розчленовувала націю на героїв і плебс. Ідеолог інтегрального (чинного) націоналізму пропагував ідею “роздору в рідній хаті”, яка “була фактично програмою громадянської війни серед українців, покликаною відділити “вірних” від “невірних”, “революціонерів” від “опортуністів”, “патріотів” від “ренегатів”, “елітну касту” від “свинопасів” [5, с. 521]. Як слушно зазначає Олександр Гриценко, “пізніше, з кінця 1930-х, саме ця ідея стала підставою для кривавих “розбірок” між двома ворогуючими фракціями розколотої ОУН – бандерівцями та мельниківцями” [1, с. 140].

То були часи перегляду традиційних оцінок Шевченкової особистості і творчості. Д. Донцов активно використовував Шевченкове слово як підставу для своєї політичної міфології, а Є. Маланюк намагався переконати читацький загал в елітарності (на противагу народності) Шевченка. Зокрема, він заявляв: “Людину, що ціле життя шукала дороги до “прадідів козацьких”, до побіди й потуги, поета, що в його творах образ “вміти панувати” звучить як лямбмотив від юнацьких коломийкових поем почавши й на пізнішій ямбічній ліриці скінчивши, – таку людину й такого поета не треба без устанку називати “мужицьким бунтарем”, чи там “співцем кріпацької неволи”. Не годиться, як казали у нас в старовину. Був-бо він паном (підкр. автора. – *Н.Л.*), та ще й он яким. Був він ним і в нашій літературі, що мала титульованих і нобілітованих, і в нашій історії” [4, с. 46].

Неважко помітити, що Є. Маланюк перевертає з ніг на голову не лише творчу спадщину Шевченка, а й закорінені й далеко не безпідставні в українській культурі уявлення про “національне зрадництво еліт”, що їх, ці уявлення, О. Гриценко чомусь називає “народницькою міфологемою” [1, с. 141]. У національних бідах, зокрема поразці УНР, за Є. Маланюком, винен “плебс”, отже, народ, а найбільше – селянство, яке у своїй масі не сприймало донцовський культ “прямого чину”. Цей культ, зазначає О. Гриценко, “також претендував на пряме походження від шевченківської опозиції між “справжнім життям”, яке ототожнюється у поета з одухотвореною активною дією, та простим животінням (яке він називає “сном”)” [1, с. 141].

Іншу ідейно-естетичну позицію стосовно селянства займає і палко відстоює Ю. Липа. Чи ж треба дивуватися, що Д. Донцову була не до вподоби Липина стаття “Селянський король”, присвячена Шевченкові, що редактор ЛНВ не сприймав і прозу Ю. Липи, в якій український селянин, як побачимо далі, поставав нескореним героєм-велетом, котрий ніколи не змиритися з поразкою, рано чи пізно здобуде вільне життя й побудує власну державу.

У селянського ватажка Рубана, героя однойменної новели (вслід за автором називаємо новелами всі твори, вміщені у книжці “Нотатник” [2], хоч деякі з них доцільніше кваліфікувати як повісті), Ю. Липа акцентує насамперед типажність, родову схожість із героями народних дум. Образ Рубана вимальовується на тлі українського села, не схожого в дев’ятнадцятому році ХХ століття на мирне, з нахилом до ідилічності, розкидані серед розкішної природи осідки спокійного, “сонного” людського життя:

“У травні дев’ятнадцятого села були, як фортеці. І села були, як обсерваційні пункти.

Чужинців селяни пізнавали відразу. Слухали промов, слухали залицянь до себе, до свого хліба, – і питалися висока:

– А ви самі хто будете: київські чи московські?

– А на кого скидаємось?

– Хто його знає... Тепер по-всякому всяке навчилось. І китайця не пізнаєш. Ба, ви таки, – немов не тутешні.

Стояли на порогах хат, відпроваджували очима нужденні, зайшли полки по сто, по двісті людей із червоними прапорами, із написами: “Камішинський”, “Кірсановський”, “Вяземський”.

Очі прищулені, насмішувати:

– Приїхали – хе-хе! Почули, що засіялись... Советські агітатори на рундуках зборень і волостей вигукували про “крицевий крок червоної армії”.

Їм здалеку відповідав гамір, укритий і сильний, як гамір хвиль, замкнених скелями.

Відповідали голоси наглі, яскраві, що визирали раптом, як визирають вогні, чорні стрімчаки каміння під час прибережної води.

.....

Одні дивились, другі кричали, треті брали обрізани до рук і викопували сховані кулемети”.

У цій картинці українського села Ю. Липі вдалося мінімальними художніми засобами передати його стихійну силу, самоповагу, нескореність і велич. Селянське море, яке в новелі “Рубан” тотожне житейському, глухо і грізно хвилюється. Народ намагається відсіяти правду од брехні, “своїх” від “чужинців”. У цьому допомагають селянам передовсім правічні орієнтири, а серед них – чи “тутешній”

той, хто прийшов агітувати. Отже, чи належить він до дітей саме цієї землі, у яких стосунках перебуває з нею, чи сповідує “закон землі”. Якщо так, чоловікові можна вірити.

На тлі грізної селянської стихії постає (“виринає”) Рубан, покликаний організувати (не підкорити) цю стихію. Письменник наділяє героя рисами козака-характерника. Рубан схожий на дух, появи якого чекали, якого прикликали, – козацький, запорозький дух українського села.

Постать Рубана вирізняється на тлі селянської “маси”. Все свідчить про те, що це тип воїна, а не гречкосія. Він налаштований на боротьбу, готовий до неї, власне, створений для боротьби. Однак воїн у новелі Ю. Липи ніколи не протиставляється селянському загалові. Навпаки, автор підкреслює “однокровність” героя і оточення. В художньому характері Рубана лише кристалізуються риси, властиві загалові, народові. Ніде в новелі не знайдемо навіть натяку на протиставлення: козак (Рубан) – “гречкосії” чи “свинопаси” (пасивне, “сонне” селянство, якому чужа організованість і структурованість), на якому будував свою кастову концепцію “провідної верстви” Д. Донцов.

Рубан – плоть од плоті українського селянства. Він воює за “селянську правду”, себто обстоює природне право людей, котрі споконвіку живуть на цій землі, яка належить їм так само, як вони – їй. Рубан воює проти “чужинців”, котрі намагаються підступом і силою встановити свій закон, підкорити своїй владі, аби знову тримати народ у покорі й визискувати, його боротьба успішна, бо він згуртовує, навчас, веде кривих братів у бої за спільну, кривну, однаково близьку і зрозумілу всім справу. Ю. Липа не втомлюється повторювати: Рубан – народний герой, власне, лицарська іпостась народу, а не представник “панівної” чи “провідної” верстви. Водночас письменник заявляє, що Рубан не належить до героїв, сказати б, місцевого значення, для котрих театр воєнних дій обмежується територією власного села чи району: “Рубана не тягнуло, як інших повстанців, до власного села. Він навіть швидко покинув Лівобережжя і перейшов на правий бік на південь, потім ще далі на південь”. Отже, Ю. Липа презентує читачеві героя масштабного, всенародного, ту силу, породжену селом, яка здатна успішно боронити свою землю, громити організованого й навченого ворога (у новелі це білогвардійці та червоногвардійці) і, зрештою, потенційно здатна здобути остаточну перемогу.

Народний ватажок Рубан не є вигаданим романтичним героєм, який на крилах авторської фантазії залетів у воєнну дійсність початку ХХ століття із козацьких дум. Рубан пройшов добрий вояцький вишкіл у діючій регулярній армії. Знання й навички, набуті на фронтах I Світової війни, до того ж – у партизанському загоні, плюс природний талант командира, плюс переконаність, що воює він за святу справу, й втворили в сумі цей переконливий епічний образ талановитого народного провідника. Мабуть, не марно акцентує Ю. Липа внутрішню дисциплінованість свого героя та сувору військову дисципліну, що панувала в його війську. Письменник переконує читача, що загін Рубана відзначався організованістю, діяв не навмання, а згідно з логікою військового мистецтва, себто був максимально близький за своєю природою до регулярних армій. Неважко збагнути ідеологічний підтекст такого трактування: письменник стверджує, що народ здатний до самоорганізації.

В епізоді розлогого виписаного ідеологічного герцю з червоним комісаром Рубан виступає в ролі міфічного героя. Згідно з поетикою народних казок, він задає опонентові три запитання. Потім просто й переконливо доводить комісарові й усім присутнім глядачам (козакам-“рубанивцям”, червоним козакам і селянам із довколишніх сіл), кому належить влада:

–“Влада советська, народня... – починає чорненький (комісар. – *Н.Л.*).

Помахав Рубан пужалном.

– Раз влада народня, так і знай, що народня. Понімай, все – наше і все – народнє. Пужално, от наприклад, моє чи народнє?

Свиснуло калинове: оперіщив Рубан комісара.

– Так і получай, – народнім пужалном, – кричить, б’є по пальцях, по руках. – Не я б’ю, це народня власть б’є.

Сягнули було червоні старшини до своїх револьверів, а коло них, коло кожного – два рубанівці: – Стой, бра’, не ворушись!..

А Рубан б’є, приговорює:

– Буде настояща власть, без гріха, по-Божому, будемо її держатись, як вош кожуха. А з твоєю советською, то ми землі не побачимо, нічого не побачимо!”

Сцена, виписана Ю. Липою, дещо нагадує відомі з агіографічної літератури епізоди вигнання праведником нечистого духу. Мета Рубана – очистити рідну землю від нечисті й запровадити на ній Божий порядок, адекватний у селянських уявленнях “законові землі”. Він відстоює одвічні цінності буття, на противагу комісарові, котрий проголошує брехливі гасла, скомпановані з єдиною метою: знову зібрати до купи розвалену революцією імперію, на цей раз – не під самодержавним скіпетром, а під владою касти більшовицьких вождів.

Як і належить міфологічному героєві, утретє посоромивши супротивника, Рубан убиває його. Відтак червоні козаки переходять на бік рубанівців, називають командира «батьком» і на доказ своєї вірності ведуть колишніх своїх командирів та комуністів до Інгула топити. Ідеологічний герць Рубана з комісаром завершується тріумфом народного ватажка. Перемігши в цьому ідейному, точніше – духовному двобої, він стає легендарною (міфологічною) постаттю в очах довколишніх селян. З огляду на поетику міфотворчості, самих лише бойових перемог для цього замало.

Випробовуючи характер свого героя в різних ситуаціях, Ю. Липа свідомо, цілеспрямовано й неприховано (використовуючи й ризиковані засоби прямої патетики) творить образ міфологічного героя. Рубан випромінює надлюдську силу. Відразу ж уточнимо: в концепції Ю. Липи ця “надлюдськість” є синонімом народної сили, а не кастовим привілеєм героя-надлюдини, протиставленого селянському загалові. Рубан долає, нищить ворогів не лише зброєю та словом, а й своїм маєстатом народного месника. Комсомолец Фінкельштейн, засланий із метою вбивства селянського ватажка, відчуває напади панічного жаху. Грізна постать Рубана розростається в його уяві до титанічних розмірів. Фінкельштейнові сниться провісний сон: “Крізь світанкову сірість бачив: іде хтось високий попід небо, за ним сотні й тисячі, він убиває жінки й діти, жене бичем сивих і згорблених дідів. Він упитий вином, його великі чорні очі світяться. Ось він близько, високий, на шість ліктів його подертий хитон розвивається серед скал, як шлики різнокольорові, мідяний шолом і мідяні наколінники на ньому, а ратище його, як ткацький вал. Він гукає страшним голосом: “Це я йду на вас, филистимлянин – Рубан!” Із усієї сили хоче зірватися із свого місця Фінкельштейн, але лежить прикований до чужої землі, і велетенська стопа Голіята, филистимлянина, зависає над його малим тілом...”

Грізна постать Рубана розростається в уяві Фінкельштейна до титанічних розмірів, вона співмірна з чужим довколишнім степом. Проти Рубана, проти цього українського степу замовний убивця почуває себе пилінкою: “Вночі глухо озивалися простори, озивалися потужні, громаденні струни, натягнуті через цілий степ. Вони здригалися, зазвучавши, і в тім глибокім звуку тряслась, як пилінка, людина, не знаючи: звідки це, що це, куди кличе це, щось, що сповнює небо і землю?...”

І сон, у якому Рубан постав у подобі велетня Голафа, і безлюдний незорний степ сповнені такою епічною силою та величчю, що Фінкельштейн починає говорити про поразку революції. Він подумки порівнює незмірну стихійну силу степу й Рубана – духа-заступника цієї селянської землі – з пролетарською революцією, пригадує “пристрасні скиглення раненого Леніна” й доходить висновку, що “революція гине”, що більшовики “не втримають України”. Залишається тільки одне: “Умерти, як умирали паризькі комуністи. Тут умерти, де вже нас стільки пропало”. Фінкельштейн і гине на якійсь степовій станції, навіть не доїхавши до тих районів, де діяв загін Рубана. Нікчемність комсомольця, котрий мав намір убити селянського ватажка, підкреслює письменник промовистою деталлю: коли його напарник Упорніков підходить до місця, де лежав допіру труп Фінкельштейна, “там уже не було нічого, тільки купка зім’ятих паперів”.

Комсомолец Упорніков продовжує полювання на селянського ватажка. За сприятливої нагоди стає до лав його війська. Лишається вибрати зручну для вбивства ситуацію. Така нагода з’явилась, коли після чергової перемоги над червоними, уночі, Рубан обліковував трофеї і на величезному багатті палив прапори переможених. У світлі багать Рубан здається казковим велетнем. Спалюючи ворожі прапори, він мовби виконує магічне дійство, стверджуючи титанічну силу землі й людей цієї землі на протривагу мізерності чужинців-напасників:

“– А тепер... іще хто?

І Рубан, великий, височенний встав серед полум’я. Здавалося, головою сягав неба.

.....
– Дак хто ж проти нас? – Почув Упорніков іще раз виразно слова Рубана і почав цілитись”.

Однак відповіді пострілом на запитання героя комсомольцеві не довелося: широка річкова течія (він стояв під берегом, у воді) підхопила його й посунула на глибоке. І водяна стихія була на боці народного ватажка. Упорніков тоне – й останнє, що бачить перед собою, – то титанічна постать Рубана: “Темрява, і холод, і течія несли його все швидше. Він не вплив більше, щоб ще раз глянути, як високо стоїть над Богом освітлена постать, як стоїть вона серед вогню над бистрою і бездонною стихією”.

“Бог” у цьому уривку є старовинною назвою річки Бугу. Повернення до давньоруської вимови увиразнює магічну символіку сцени, в якій Рубан постає як володар стихій – на тлі вогню й ріки, що рятує його від загибелі. Це кульмінаційний момент у розгортанні характеру героя, апофеоз Рубана як міфологічного героя. Надалі його чекають випробування зовсім іншого характеру: він пристає до армії Директорії, стає дійовою особою конфлікту між “стихійністю” й порядком – одного із ключових конфліктів революції та громадянської війни.

За наративною тональністю новела “Рубан” складається мовби із двох різнофактурних частин. У першій домінують стилістичні прийоми з поетик міфотворчості й народного героїчного епосу. В другій переважають реалістичні інтонації – герой мовби маліє, позбавляючись міфологічного маєстату і, зрештою, не вчинивши останнього подвигу, безславно гине.

Діючи у відповідних обставинах автономно, селянський ватажок Рубан набирає рис міфологічного героя. Письменник уважно простежує процес його самоутвердження в цій іпостасі. Таким постає він під кутом зору бійців свого загону, селян, чию землю і правду захищає. Коли ж герой приєднується до війська Директорії, то під кутом зору воєнних законників-штабів його образ деміфологізується й мовби спрощується. Народний герой і керівництво української армії, маючи спільну мету, розмовляють різними мовами й не можуть знайти спільної. При цьому, що знаменно, симпатії автора на боці Рубана. Він не схильний звинувачувати його за непокірний норов й оцінку подій із погляду селянського загалу.

Досить докладно повідомляє письменник про незгоди між Рубаном і старшиною синьожупанників, котра у ставленні до нього виявляла, здається, лише бажання використати й “загнуздати”, себто підкорити

військовій дисципліні. До нього не ставились як до командира, тому ще під час першої зустрічі зі штабістами “хотів вилятися і втекти. Але здержав себе. Він хотів показати, що він теж начальник, хоч іншого типу”.

Керівництво збройних сил Директорії не спромоглося належно оцінити воєнні здібності, а головне – духовний потенціал Рубана як уособлення стихійної сили українського села. Натомість його визнавали за грізного супротивника вороги – червоні та білі. В житті Рубана настає новий етап, коли після важких боїв із більшовиками “надійшли ще важчі місяці боїв з царськими офіцерами”. Народний герой “пішов із радістю на цього нового, хоч і краще екіпованого ворога”. Бригаду Рубана, яка перемагала в цих боях, по своєму відзначив навіть командувач південного фронту денікінців, наказавши “при зустрічі з вищеназваною бригадою... в полон не брати, бити аж до знищення”. Довідавшись про цей наказ, Рубан із гордістю заявляє, що він – партизан і там видно буде, хто кого знищить. А тим часом “знищення прийшло з іншого, несподіваного боку”, від своїх...

Ю. Липа ставить героя в типову до тривіальності ситуацію: як командир, він має відреагувати на акт дрібного мародерства, учиненого його вояками. Рубан відреагував по-народному, власноруч відлупцювавши винних. Але штаб синьожупанників вимагає їхнього розстрілу. Ясна річ, Рубан не міг погодитись із таким рішенням. Справа набула фатального змісту, коли нею зайнявся прокурор військово-польового суду, а від штабу “Дієвої Армії” приїхав уповноважений сотник Сербецький “з наказом для Рубана здати бригаду, а самому прибути до штабу. В разі спротиву Сербецький мав уповноваження арештувати Рубана”.

Далі увага письменника зосереджується на зіткненні Рубана й Сербецького. Сотник-штабіст із римським профілем є в новелі втіленням того “варязького” начала, на яке покладалися великі надії в час виходу в світ “Нотатника” Ю. Липи. Отже, в новелі зіштовхуються два начала – “стихийне”, селянське, народне (Рубан) і державницьке, впорядковуюче (Сербецький). Од сотника-штабіста віє холодом бойової криці. Він – “сталевий лицар”, представник “провідної верстви”, як вона бачилась Д. Донцову та Є. Маланюкові. Сотник виголошує при обговоренні поведінки Рубана програмні слова:

– “Що нам право натур, – сказав майже мстиво, – нам потрібна ерархія. Я не знаю, чи його розстріляють, але знаю, що Рубан мусить слухатись, мусить їхати.

Запалювався все більше:

– Ми мусимо все стягнути в свої руки, все в Україні, хоч би й найживловіші, наймальовничіші натури.

І поклав, як камінь, на стіл затиснений кулак.

– Все. Бо перед нами – великі завдання. Мусимо своїх Рубанів обтесати і пристосувати. Час минув на романтичні дикості. Все мусить бути зоране, розбудоване, розпляноване...”

У плані державної розбудови, що вимальовується зі слів Сербецького, немає місця для “романтичної дикості”, що до неї, окрім “мальовничих натур”, відносить цей “український римлянин” і вишневі садки, і мальовничі села, і “мальовничу Україну” загалом (визначення – Шевченкове, що знаменно). А тим часом Рубан утікає з-під варті. Старшини висловлюють занепокоєння, чи не вдарить він по них, зібравши нових людей. Сербецький, котрий упродовж двох днів і ночей спілкувався з Рубаном, умовляючи виконати волю штабістів, заспокоює перелякану старшину:

– Він уже не збере нікого, панове. Замок його порох. Ми присутні при його найбільшій поразці: він утік від власних людей”. Далі Сербецький підсумовує свої враження від розмов із Рубаном, до якого “він таки чув симпатію”, завершивши гнівно й розпачливо:

“І він мені не повірив”.

Рубан залишає свій “заповіт” – записку до Петлюри: “Батько Петлюра! Як я бив проклятих зайдів, більшовиків, так і далі битиму. А з зрадниками, штабними і постачателями мені не по дорозі, і ти їм не вір. А як я поляжу, то мене лихом не згадує і жінці вмерти з голоду не дай”.

Зустріч-зіткнення з Рубаном справляє сильне враження на Сербецького: “...І біль і гнів боролись на його лиці.

– Я вам скажу, панове, – процідив крізь зуби, – з Рубаном можна було б будувати імперії.

І вибіг, не зачинивши за собою дверей.

Цілий тиждень не розмовляв з ніким, ходячи з руками в кишенях коло табору. Провадив з кимсь безконечну розмову, просив когось і комусь погрожував безнастанно”.

Аналіз новели “Рубан” дає підстави для наступних висновків.

Ю. Липа свідомо міфологізує постать Рубана, наголошує потужне будівниче начало в характері народного героя. Адже в діяльності Рубана домінує боротьба, руйнування, що природно в ситуації громадянської війни. З погляду європейської культури, на яку, вочевидь, орієнтується Сербецький, “мальовнича натура” селянського ватажка є анахронізмом. Як Рубан у своєму волелюбстві, так і Сербецький у запровадженні “ерархії” та залізного порядку тепер і в майбутньому (чого варті його слова про села, виструнчені над дорогами, як казарми) доходять до крайнощів. Однак є те, що їх об’єднує: палка любов до України, бажання боротися за її звільнення, жертвність (Сербецький, закінчивши дипломатичну школу, поїхав не за кордон, а на фронт). Зрештою, спільним знаменником є небуденність характерів. Вони, об’єднавши свої зусилля, здатні подолати будь-якого ворога і здобути остаточну перемогу. Вони здатні порозумітися. Однак існують інші, ті, що видають накази, але не вміють ні

воювати, ні господарювати. Це ті, кого Рубан називає “штабістами”, “постачальниками”, “зрадниками” й “гадюками”, ті, з ким у страшному хвилюванні після втечі Рубана подумки полемізує Сербецький.

Порозуміння між силою селянської “стихії” та національним державницьким началом можливе, – стверджує в новелі “Рубан” Ю. Липа. Гармонізації двох цих найпотужніших сил не було досягнуто в час національно-визвольних змагань, і тому вони зазнали поразки. Для нас важлива безсумнівна авторська настанова: звеличити, зокрема й засобами міфотворення, образ українського селянина, розкрити його безмежний духовний потенціал, зрозуміти його правду, спростувати блюзнірські уявлення про нього як про “свинопаса”, гучно заявити, що не селянин був головним винуватцем поразки УНР.

Висновки. Новела чи повість “Рубан” є яскравим зразком прози монументального історизму. Письменник створив справді монументальний характер українського селянина, що його, попри позірну ідеологічну різновекторність, можна поставити поряд із монументальними характерами українських селян, що їх зобразив за кілька десятиліть після Ю. Липи (зі зрозумілих причин не взуваючи на нього) М. Стельмах. Стверджуючи цю думку, ми аж ніяк не хочемо применшити напругу ідеологічного протистояння між українською радянською літературою повоєнних десятиліть й емігрантською літературою. Ідеться про інше: письменницькі позиції гранично зближувались, коли йшлося не про політичну заангажованість, а про відтворення краси й величі народу.

Література:

1. Гриценко О. Своя мудрість. Національні міфології та громадянська релігія в Україні. – К.: Український центр культурних досліджень, 1998.
2. Липа Ю. Нотатник. – К.: Український Світ, 2000.
3. Маланюк С. Книга спостережень. – Торонто, 1966. – Т. 2.
4. Маланюк С. Книга спостережень. Фрагменти. – К.: Наукове товариство ім. П. Могили, 1995.
5. Прокоп М. Дмитро Донцов. Напередодні незалежності України. – Нью-Йорк: НТШ, 1993.

Поступила 19.02.2004 г.

ІСТОРИОСОФСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ

БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА ТА Л. КОСТЕНКО

Р. С. Мариняк

В статтє рассматриваются особенности интерпретации деятельности Б. Хмельницкого в творчестве Т. Шевченко и Л. Костенко. Учитываются мировоззренческие стереотипы, которыми руководствуются данные поэты (XIX и XX век). Анализ осуществляется сквозь призму историософских взглядов Т. Шевченко и Л. Костенко.

Ключевые слова: историософия, этническое самосознание, историософская интерпретация, демифологизация истории, собственно историзм

У статті розглядаються особливості інтерпретації діяльності Б. Хмельницького у творчості Т. Шевченка та Л. Костенко. Беруться до уваги світоглядні стереотипи, якими керуються дані поети (XIX і XX століття). Аналіз здійснюється крізь призму историософських поглядів Т. Шевченка та Л. Костенко.

Ключові слова: историософія, етнічна самосвідомість, историософська інтерпретація, демифологізація історії, власне історизм

Specific character of B. Khmelnytskyi's activity interpretation in works by T. Shevchenko and L. Kostenko. World perception stereotypes which these poets of the XX-th and the XX-th centuries reflex are taken into account. The analysis is realized in the light of T. Shevchenko's and L. Kostenko's views.

Key words: historiosophy, ethnic self-consciousness, historiosophic interpretation, demythologization of history, historical method

Актуальність. Історіософський аналіз текстів, у яких апелювання до історії є необхідною передумовою творення естетичної концепції дійсності, набуває все більшого поширення у сучасному літературознавстві.

Проблема вивчення історіософії Т.Г. Шевченка, започаткована Дж. Грабовичем [3, с. 47], на сьогодні найбільш цікаво та оригінально висвітлюється у роботах О. Забужко [3; 4], Ю. Барабаша [1], В. Яременка [10]. Роботи вищеназваних авторів, Дж. Грабовича включно, об'єднує така риса, як інтерпретація творчості Т. Шевченка з позицій філософського аналізу творчості поета, а також оперування термінами міф, міфотворчість, Шевченків міф України, демифологізація історії України тощо. Так, Дж. Грабович підходить